

RAAD VOOR DIERENAANGELEGHEDE

PLEZIER VOOR MENS ÉN DIER?

*Het inzetten van dieren voor Sport, Ontspanning,
Traditie & Vermaak*

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Samenvatting	4
1. Inleiding	8
1.1 Situatieschets in Nederland	9
1.2 Vraagstelling, doel en werkwijze	11
2. Het maatschappelijk debat	12
2.1 Waar gaat de discussie zoal over?	13
3. Wet- en regelgeving	16
3.1 Wet dieren en Besluit houders van dieren	16
3.2 Zelfregulering	17
3.3 Gemeentelijke bevoegdheden	18
4. Dierwaardigheid	19
4.1 De leidende principes voor dieren in sport, ontspanning, traditie en vermaak	20
5. Conclusies en aanbevelingen	22
5.1 Conclusies	22
5.2 Aanbevelingen	22
Bijlage: Zes leidende principes uit de RDA-zienswijze 'Dierwaardige veehouderij'	25
Samenstelling van de Raad	26

Voorwoord

Deze zienswijze van de Raad voor Dierenaangelegenheden is op eigen initiatief tot stand gekomen. De zienswijze is voorbereid door een forum bestaande uit de raadsleden drs. R.A. (Ruud) Tombrock (voorzitter), W.T.A.A.G.M. (Ted) van den Bergh, prof. dr. ir. T.B. (Bas) Rodenburg, mr. drs. J. (Jan) Staman, dr. N. (Nienke) Endenburg PhD, drs. G. (Gerrit) Hofstra, dr. L.J.A. (Len) Lipman, drs. F. (Frank) Verstappen en P. (Priscilla) Paulussen (Jong RDA). De zienswijze is een product van de hele Raad.

Ter voorbereiding op deze zienswijze is het forum elf keer bijeen geweest. Secretaris-directeur ir. M.H.W. Schakenraad en de commissie-secretarissen dr. T.J. (Tamara) Bergstra (tot maart 2022), D. (Daniëlle) Hartman MSc (vanaf maart 2022) en L. (Luca) Stolze MSc van het RDA-stafbureau hebben het forum bij zijn werkzaamheden ondersteund.

Samenvatting

Inleiding

Al eeuwenlang worden dieren ingezet bij sporten, spellen, tradities, feesten, evenementen en andere activiteiten. Voor veel mensen vormen deze mens-dieractiviteiten een belangrijk deel van hun identiteit; voor sommigen is het hun belangrijkste bron van inkomsten en voor anderen is het dé manier om te ontspannen of sportief bezig te zijn. Bovendien zijn sommige activiteiten verankerd in eeuwenoude tradities. Hoewel men verschillend denkt over dieren, en de meningen flink uiteen kunnen lopen, lijkt er in de maatschappij tegenwoordig meer betrokkenheid te zijn bij het wel en wee van dieren. Inbreuken op dierenwelzijn worden steeds minder geaccepteerd. Deze ontwikkeling zorgt ervoor dat activiteiten met dieren (opnieuw) tegen het licht worden gehouden. Met deze zienswijze wil de RDA verkennen welke gevolgen die verschuiving in de relatie tussen mens en dier heeft voor de inzet van dieren in sport, ontspanning, traditie en vermaak.

In 2021 heeft de RDA het begrip ‘dierwaardigheid’ geïntroduceerd voor de veehouderij. Dierwaardigheid betekent volgens de RDA dat de intrinsieke waarde van het dier wordt erkend, en dat er wordt voorzien in de basisbehoeften en in een goede kwaliteit van leven. Aan de hand van de zes leidende principes voor dierwaardigheid, die gebaseerd zijn op wetenschappelijke inzichten, kan een situatie worden gecreëerd waarbij het dier een positieve emotionele toestand kan bereiken. In deze zienswijze doet de RDA hetzelfde met dieren die gebruikt worden in sport, ontspanning, traditie en vermaak, en daarom luidt de hoofdvraag: Hoe zien de leidende principes voor dierwaardigheid eruit voor dieren die worden ingezet in sport, ontspanning, traditie en vermaak?

Situatieschets in Nederland

Nederland kent een grote variatie in sporten, spellen, tradities, feesten, evenementen en andere activiteiten met dieren. Van roofvogelshows en levende kerststallen, tot zwientie tikken en postduivenwedstrijden. Deze activiteiten worden georganiseerd en/of beoefend door onder andere verenigingen, particulieren, bedrijven en (dorps)gemeenschappen. Hoe uiteenlopend de activiteiten ook zijn, het primaire doel bij deze activiteiten is vaak plezier en ontspanning bij de mens. Maar wat schuurt er nu?

De hoeveelheid (dierenwelzijns)onderzoek en de beschikbare literatuur verschilt per mens-dieractiviteit. We weten dat sommige activiteiten ook positieve effecten kunnen hebben op het dier en het leven van het dier kunnen verrijken. Echter, bij veel andere activiteiten is het twijfelachtig of het dier positieve effecten ondervindt van de activiteit waaraan het wordt blootgesteld. Het gaat wringen bij situaties waarin de activiteit negatieve gevolgen heeft voor het welzijn van het dier maar de belangen van de mens (commercieel, prestige, vermaak) groot zijn.

De leidende principes voor dieren in sport, ontspanning, traditie en vermaak

De RDA heeft de zes leidende principes die zijn geformuleerd voor een dierwaardige veehouderij, uitgewerkt voor sport en ontspanning.

Erkenning van de intrinsieke waarde en de integriteit van het dier

Intrinsieke waarde wordt door de RDA als volgt ingevuld:

‘De intrinsieke waarde van een dier verwijst naar een eigenwaarde die losstaat van het nut dat een dier voor de mens kan hebben. Respect voor deze eigenwaarde betekent dat belangen van dieren worden meegewogen bij het nemen van beslissingen. Concreet operationaliseert de RDA het respect voor de intrinsieke waarde van het dier door een moreel vereiste dat menselijk ingrijpen in het dier of zijn leefomgeving niet leidt tot structurele of substantiële aantasting van dierenwelzijn, diergezondheid en integriteit van het dier’ – RDA Denkkader

Deze weging zou volgens de RDA niet alleen door de overheid, maar ook door de sector meegenomen moeten worden gedurende alle fasen van sport, ontspanning, traditie en vermaak. Concreet gezien zou dat de volgende implicaties hebben:

- Het dier dient te allen tijde met respect te worden behandeld.
- De activiteit en alles wat daarmee is gemoeid moet passend zijn voor de diersoort, zijn natuur én het individu.
- De activiteit en alles wat daarmee is gemoeid mag geen inbreuk maken op de integriteit (heelheid) van het dier.

Goede voeding

- Het dier dient over een adequate hoeveelheid water en voeding te beschikken, passend voor de soortspecifieke en natuurlijke behoeften.

Goede omgeving

- Blootstelling aan prikkels die door het dier als negatief worden ervaren, zouden tot een minimum moeten worden beperkt.
- Het dier dient toegang te hebben tot passende omgevingscondities zodat het voldoende ruimte heeft om zich op natuurlijke wijze te bewegen en voldoende frisse lucht ter beschikking heeft.

Goede gezondheid

- Het dier dat deelneemt aan de activiteit moet fysiek in staat zijn de activiteit uit te voeren.
- De levensduur van het dier mag niet afnemen ten gevolge van de activiteit en alles wat daarmee is gemoeid.
- Bij activiteiten met een verhoogd risico op letsel of stress is het van belang om professioneel toezicht te organiseren, zodat de activiteit indien nodig kan worden onderbroken en het dier de juiste zorg kan krijgen.

Natuurlijk gedrag (en interacties)

- Het dier moet de vrijheid hebben om te kunnen stoppen met de fysieke activiteit of training zonder dat dit onaangename consequenties heeft.
- Het dier zou in staat moeten zijn zich te onttrekken aan prikkels in de omgeving die het als negatief ervaart.
- Het dier mag niet blootgesteld worden aan geforceerde veranderingen in de sociale omgeving die kunnen leiden tot een inbreuk op het welzijn van het dier.
- Het dier dient alleen blootgesteld te worden aan trainingsmethoden en hulpmiddelen die door het dier als neutraal of positief worden ervaren.
- De personen die in direct contact staan met het dier dienen te beschikken over de juiste kennis, kunde en houding ten opzichte van het dier.

Positieve emotionele toestand

- Als het dier in staat is te reageren op de veranderende sociale en fysieke omgeving kan het dier een toestand bereiken die het als overwegend positief ervaart ('A life worth living'). Deze toestand komt voort uit het voldoen aan alle voorgaande voorwaarden.

Conclusie en aanbevelingen

Nadelige consequenties voor het dier lijken niet meer als vanzelfsprekend te worden aanvaard in onze maatschappij. De RDA is van mening dat als een dier wordt blootgesteld aan activiteiten op het gebied van sport, ontspanning, traditie of vermaak, aan zes leidende principes moet worden voldaan. Dit om een dierwaardige inzet van de dieren te realiseren. Zijn de activiteiten niet verenigbaar met de leidende principes, dan moet worden bekeken hoe en waar de activiteit kan worden aangepast. Dat kan ertoe leiden dat sommige activiteiten in de huidige vorm niet meer kunnen bestaan en dus zouden moeten veranderen of zelfs zouden moeten stoppen. De RDA wil naar een toekomst toe waar sport, ontspanning, traditie en vermaak plezierig is voor mens én dier. De RDA vindt dat het belang van het dier hier altijd voorop gezet moet worden, zodat dieren alleen nog worden ingezet voor activiteiten waarin zij een positieve staat van welzijn kunnen bereiken en doet daartoe de volgende aanbevelingen:

Aanbevelingen aan de sector

De RDA adviseert sectororganisaties om de impact van hun activiteiten op het dier hebben in kaart te brengen, de pijnpunten te onderzoeken en vervolgens een dierenwelzijnsplan op te stellen aan de hand van de leidende principes die in deze zienswijze zijn gepresenteerd. De RDA vindt het van groot belang dat de dierenwelzijnsplannen vervolgens breed toegepast worden in de sector, en doet daarvoor een beroep op het zelfregulerend vermogen van de betreffende sectoren. De RDA adviseert verenigingen binnen de sector vervolgens praktische verenigingsregels op te stellen (bijvoorbeeld middels statuten en reglementen) om het dierenwelzijnsplan ook goed te verankeren in de verenigingspraktijk.

Activiteiten die op geen enkele manier te verenigen zijn met de leidende principes zouden volgens de RDA op termijn afgebouwd moeten worden. De drie V's kunnen als leidraad fungeren in deze geleidelijke transitie, om op relatief korte termijn verbetering voor het dierenwelzijn te bewerkstelligen. De drie V's staan voor Vervanging, Vermindering en Verfijning.

Aanbevelingen aan de minister

De RDA adviseert de minister om:

- Een **registratieplicht** in te stellen voor alle organisaties binnen én buiten sectororganisaties die activiteiten aanbieden of organiseren waarvoor dieren worden ingezet ten behoeve van sport, ontspanning, traditie en vermaak.
- Het zelfregulerend vermogen van de sectoren actief te blijven **bevorderen** door de ontwikkeling van dierenwelzijnsplannen te **stimuleren**.
- Gemeenten bevoegdheden te geven om voor een evenementenvergunning voorwaarden voor dierenwelzijn te stellen, zoals is aanbevolen in de RDA-zienswijze 'Dieren in het huis van Thorbecke'.

Aanbevelingen aan kennisinstellingen

Ter ondersteuning van het maatschappelijk debat adviseert de RDA onderzoeksinstituten om kennis over dieren in sport, ontspanning, traditie en vermaak **verder te ontwikkelen**. De RDA constateert dat de beschikbare literatuur versnipperd en soms moeilijk te vinden is. Een (virtueel) kenniscentrum zou per activiteit de bevindingen van (nationaal én internationaal) wetenschappelijk onderzoek kunnen **verzamelen, bijhouden en beschikbaar stellen**, zodat sectororganisaties en overige een plek hebben waar ze te rade kunnen gaan.

1. Inleiding

Al eeuwenlang worden dieren ingezet bij sporten, spellen, tradities, feesten, evenementen en andere activiteiten. De aard en opzet van deze activiteiten varieert door de jaren heen en reflecteert doorgaans de positie van het dier in de samenleving op dat moment. In vroeger jaren werden ter vermaak van het volk dieren bewust mishandeld of gedood. Zoals bij het zogeheten ‘ganstrekken’, waarbij de deelnemers de kop van een levende gans moesten trekken. Naarmate mensen meer bewust werden van het feit dat dieren voelende wezens zijn, werd een vooraf gedode gans gebruikt. In 2014 schoof de maatschappelijke en juridische norm nog verder op en werd ook het doden van ganzen door particulieren verboden. In 2019 werd er voor deze folkloristische traditie voor het eerst gebruik gemaakt van een nepgans¹.

Omdat men meer belang is gaan hechten aan dierenwelzijn is het denken over de inzet van dieren voor ons plezier veranderd. Zo is bijvoorbeeld het gebruik van wilde zoogdieren in een circus of een ander optreden sinds september 2015 verboden, omdat de overheid de nadelen voor de wilde zoogdieren niet vindt opwegen tegen het vermaak van het publiek. Hoewel men nu ook nog steeds verschillend denkt over dieren, en de meningen flink uiteen kunnen lopen, lijkt er in de maatschappij tegenwoordig meer betrokkenheid te zijn bij het wel en wee van dieren. Inbreuken op dierenwelzijn worden steeds minder geaccepteerd. De RDA heeft deze ontwikkeling uitgebreid beschreven in ‘Staat van het Dier’, een verzamelwerk naar aanleiding van het 25-jarig bestaan van de RDA in 2018². De RDA beschrijft hier dat de mens zichzelf eerst als eigenaar van en heerser over dieren zag. Daarna volgde er een verschuiving richting ‘rentmeesterschap’, dieren met meer zorg en respect behandelen. Een meer recente ontwikkeling die ‘Staat van het Dier’ signaleert is dat wij mensen onze superioriteit over dieren niet meer vanzelfsprekend vinden. We bewegen van rentmeesterschap naar een partnerschap waarin mens en dier steeds vaker gelijkwaardig zijn. De positie van het dier in onze maatschappij verandert. In ‘Staat van het Dier’ beschrijft de RDA ook dat de wetenschap een zwaarder beslag legt op de vraag of het gerechtvaardigd is om dieren in te schakelen voor recreatie en plezier van mensen. Zo leken paardensport, gezelschapsdieren, hulpdieren of hondenshows voorbeelden van een liefdevolle band tussen mens en dier, maar nieuwe inzichten werpen daar soms een ander licht op. Ook daar waar liefde, genegenheid en het verbond tussen mens en dier werd verondersteld, is kritiek mogelijk en nodig. Met deze zienswijze wil de RDA verkennen welke gevolgen die verschuiving in de relatie tussen mens en dier heeft voor de inzet van dieren in sport, ontspanning, traditie en vermaak.

1 Limburg (2018). *Omstreden ganstrekken vervangen door nepgans*

2 RDA (2019). *‘Staat van het Dier’ Beschouwingen en opinies over de verschuivende relatie tussen mens en dier in Nederland*

1.1 Situatieschets in Nederland

Uit een eerste oriëntatie blijkt dat Nederland een grote variatie kent in sporten, spellen, tradities, feesten, evenementen en andere activiteiten met dieren. Onderstaand kader geeft een overzicht van hoe gevarieerd de activiteiten zijn.

De volgende activiteiten zijn naar voren gekomen uit een inventarisatie* van activiteiten in Nederland waarbij dieren worden ingezet voor sport, ontspanning, traditie en vermaak:

Sporten, zoals de paarden-, duiven-, honden- en hengelsport, schapenhoedenen-drijven; **tentoonstellingen** zoals honden-, katten-, sierduiven- en alpacashows en kleindierententoonstellingen; **braderieën** (ritjes, aaien, foto's); festiviteiten op **dierenmarkten**, -keuringen en -beurzen; **(huis)dierenfestivals**; **tv-shows**, films, reclames, muziekvideo's, campagnes en andere media; feesten, bruiloften en andere plechtigheden (bijv. bruidsduiven loslaten); **goochelshows** met dieren; **circussen** met dieren; **specifieke diershows** zoals roofvogel-, reptielen- en paardenshows; **kinderboerderijen**; **dierentuinen**, inclusief dolfinaria, zeeaquariumparken, vogelparken en vlindertuinen; attractieparken met dieren (shows); levende dieren als **mascotte/clubsymbool**; **sport-/benuttingsjacht**; **cultureel erfgoed** zoals draverijen, kortebaandraverijen, ring- en sjeesrijden (paarden), hobbyimkerij, valkerij, postduivensport, festiviteiten op paardenmarkten, de slipjacht; **(andere) tradities** zoals het Kallemooifeest, zwentie tikken en paarden bij Sinterklaas- of Sint Maartenoptochten; **spellen of races** zoals het kansspel 'waar schijt de koe?', caviaraces; **levende kerststallen**; **zangvogelwedstrijden**; **hanenkraaiwedstrijden**; **spa-behandelingen** met dieren (bijv. fish spa's, slakkenbehandeling); **ezel- en alpacawandelingen**; **high tea's** tussen alpaca's of katten (kattencafé); **koeknuffelen**; **geiten- en kattenyoga**; **kamelensafari**; **koeiensurvival**; **dierfotografie**; **vogels spotten**.

* Bovenstaand overzicht is bedoeld om een indruk van de activiteiten te geven, maar is niet per se volledig.

Deze activiteiten worden georganiseerd en/of beoefend door onder andere verenigingen, particulieren, bedrijven en (dorps)gemeenschappen. De rol van het dier bij deze activiteiten loopt sterk uiteen: bij sommige activiteiten is het dier teamgenoot, en elders is het dier een vangst of buit. Bij sommige activiteiten draait het om de aanwezigheid en nabijheid van 'echte dieren' en elders staat de prestatie van het dier centraal. Hoe uiteenlopend de activiteiten ook kunnen zijn, het primaire doel bij deze activiteiten is vaak plezier en ontspanning bij de mens.

In de afgelopen decennia is de positie van het dier in de maatschappij verschoven. Daarnaast weten we steeds beter wat dierenwelzijn inhoudt en de kennis hierover blijft zich verbreden en verdiepen. Wetenschappelijk onderzoek geeft ons steeds beter inzicht in de complexiteit van dieren; hun gedrag, neurobiologie, cognitieve en emotionele eigenschappen, sociale organisatie en soort- en raskenmerken. Deze ontwikkelingen zorgen ervoor dat activiteiten met dieren (opnieuw) tegen het licht worden gehouden. De RDA heeft dit recent ook gedaan met de zienswijze 'Dierwaardige Veehouderij'³. In deze zienswijze is ook het begrip 'dierwaardigheid' geïntroduceerd. Dierwaardigheid betekent volgens de RDA dat de intrinsieke waarde van het dier wordt erkend, en dat er wordt voorzien in de basisbehoeften en in een goede kwaliteit van leven. Aan de hand van de zes leidende principes voor dierwaardigheid, die gebaseerd zijn op wetenschappelijke inzichten, kan een situatie worden gecreëerd waarbij het dier een positieve emotionele toestand kan bereiken. In deze zienswijze doet de RDA hetzelfde met dieren die gebruikt worden in sport, ontspanning, traditie en vermaak, waarbij de RDA kijkt vanuit de ogen van het dier. Maar wat schuurt er nu eigenlijk?

3 RDA (2021). Zienswijze 'Dierwaardige veehouderij'

De hoeveelheid (dierenwelzijns)onderzoek en de beschikbare literatuur verschilt per mens-dieractiviteit. We weten dat sommige activiteiten ook positieve effecten kunnen hebben op het dier en het leven van het dier kunnen verrijken. Een gemotiveerde hond lijkt bijvoorbeeld te kunnen genieten tijdens een speuroopdracht⁴. Echter, bij veel andere activiteiten is het twijfelachtig of het dier positieve effecten ondervindt van de activiteit waaraan het wordt blootgesteld. Denk aan activiteiten waarbij het dier schade oploopt, zoals bijvoorbeeld in de hengelsport. Het pijnsysteem van de vis lijkt, biologisch gezien, veel op het pijnsysteem van zoogdieren. In een onderzoek waarin pijnprikkels werden toegediend aan twee groepen vissen, waarvan er één pijnstilling toegediend had gekregen, bleek dat de vissen in beide groepen zeer verschillend reageerden op de pijnprikkels. De vissen zonder pijnstilling vertoonden verminderde activiteit, verhoogde alertheid, snellere ademhaling en andere abnormale gedragingen. Dat indiceert dat vissen daadwerkelijk pijn kunnen ervaren⁵. Bij sommige activiteiten is het onvermijdbaar dat er verliezen worden geleden. Zo keerden duizenden wedstrijdduiven niet terug tijdens een internationale vlucht in de zomer van 2022. Zij vertrokken bij slecht weer en raakten mogelijk de weg kwijt. In Nederland gelden er strengere regels voor lossingen en wordt het weer zeer goed in de gaten gehouden. Maar ook hier sneuvelen er altijd wel duiven tijdens wedvluchten door oriëntatieproblemen, roofvogels of ongelukken. In de Nederlandse hondensport worden verschillende trainingsmethodes gebruikt. Daar waar veel hondenscholen voornamelijk trainen met positieve methodes (dus met beloningen), trainen sommige hondenscholen met aversieve trainingsmethodes (zoals positieve correcties)*. Uit vele onderzoeken blijkt dat het gebruik van aversieve trainingsmethodes kan leiden tot een verhoging van agressie, vermindert oogcontact met de eigenaar, en stress en/of gedragsproblemen⁶. Tevens laat onderzoek zien dat aversieve trainingsmethoden op den duur minder effectief zijn dan positieve methodes.

Een intensieve, liefdevolle relatie met een dier is geen garantie voor goed dierenwelzijn, zoals ook is beschreven in het RDA-essay 'Liefde maakt blind'⁷. Zo kan de liefde voor een dier ons verblinden en ertoe leiden dat we menselijke eigenschappen en behoeften projecteren op het dier. Het gaat wringen bij situaties waarin de activiteit negatieve gevolgen heeft voor het welzijn van het dier maar de belangen van de mens (commercieel, prestige, vermaak) groot zijn.

* Onder een positieve correctie wordt verstaan het toevoegen van een prikkel dat als onaangenaam wordt ervaren, met als doel het gedrag van het dier te doen verminderen/corrigeren.

4 Duranton, C., Horowitz, A. (2019). *Let me sniff! Nosework induces positive judgement bias in pet dogs*. Applied Animal Behaviour Science, 211,61-66

5 Sneddon LU. (2019) *Evolution of nociception and pain: evidence from fish models*. Phil. Trans. R. Soc. B 374: 20190290.

6 Todd, Z. (2018). *Barriers to the adoption of humane dog training methods*. Journal of Veterinary Behavior. V. 25, p. 28-34

7 RDA (2021). *Essay 'Liefde maakt blind'*

1.2 Vraagstelling, doel en werkwijze

Met het oog op de maatschappelijke verschuiving richting een partnerschap waarin mens en dier meer gelijkwaardig zijn, lijkt de vanzelfsprekendheid waarmee dieren momenteel worden ingezet voor menselijk plezier vaker te worden betwist. Helemaal als het dier eronder lijdt of er schade door ondervindt. Om die reden wil de RDA met deze zienswijze het dier in deze activiteiten centraal stellen. De RDA werkt in deze zienswijze de zes leidende principes voor dierwaardigheid uit zoals geformuleerd in de zienswijze 'Dierwaardige veehouderij' (zie bijlage). Wat zijn de randvoorwaarden voor een inzet van dieren voor sport, ontspanning, traditie en vermaak waarin het dier een positieve staat van welzijn ervaart?

De hoofdvraag van deze zienswijze luidt daarom:

'Hoe zien de leidende principes voor dierwaardigheid eruit voor dieren die worden ingezet in sport, ontspanning, traditie en vermaak?'

De RDA wil met dit rapport handvatten bieden voor een dierwaardige inzet van dieren in sport, ontspanning en vermaak. De RDA is zich bewust van de grote diversiteit tussen – en binnen – verschillende soorten van activiteiten met dieren, maar ook wat betreft de mate van professionaliteit, commercialiteit, organisatie en intensiteit waarmee de activiteit wordt beoefend. Het rapport is bedoeld voor iedereen (van beoefenaar tot beleidsmaker) die betrokken is bij de inzet van (zowel gehouden als niet-gehouden) dieren in sport, ontspanning, traditie en vermaak. Deze zienswijze richt zich nadrukkelijk *niet* op activiteiten waarbij dieren worden ingezet ten behoeve van therapie, coaching, socialisatie, rehabilitatie of andere zorg gerelateerde activiteiten. Deze activiteiten heeft de RDA behandeld in de zienswijze 'Dierbare hulpverleners'⁸.

8 RDA (2019). Zienswijze 'Dierbare Hulpverleners' Welzijn voor mens en dier?

2. Het maatschappelijk debat

Door de eeuwen heen zijn het samenspel en de band tussen mens en dier veelvuldig in verband gebracht met positief mensenwelzijn^{9, 10}. Er zijn aanwijzingen dat het contact met dieren stress, angst of negatieve stemmingen vermindert en positieve stemmingen en zelfvertrouwen verhoogt. Daarbij kunnen mens-dieractiviteiten structuur geven in het (dagelijks) leven, bijdragen aan fysieke en geestelijke gezondheid, een mentale en fysieke uitdaging bieden, verveling tegengaan, helpen bij het opdoen en onderhouden van sociale contacten en bijdragen aan plezier en ontspanning.

Het is dus goed te begrijpen dat mens-dieractiviteiten hun weg hebben gevonden in de wereld van sport, ontspanning, traditie en vermaak. De RDA ziet dat veel dierhouders, beoefenaren en andere betrokkenen hun mens-dieractiviteit koesteren en soms een innige band onderhouden met het dier. Zeker bij activiteiten waarbij het actieve en dynamische samenspel tussen mens en dier centraal staat lijkt dat het geval te zijn. Denk bijvoorbeeld aan de paarden- en duivensport. Voor de beoefenaren is het soms meer dan een hobby of professie: het is een passie of een levensstijl, waar veel energie en soms veel financiële middelen naartoe gaan. De activiteit zelf, maar ook de liefde voor het dier, kan een belangrijk onderdeel worden van hun identiteit. Soms zelfs zodanig dat de activiteit van generatie op generatie wordt doorgegeven. Hetzelfde geldt voor tradities waarbij dieren worden ingezet.

Meestal gaat het bij deze activiteiten om gedomesticeerde dieren, zoals paarden, honden en duiven. Gedomesticeerde dieren zijn doorgaans minder angstig voor het contact met mensen dan niet-gedomesticeerde dieren. Deze dieren ervaren minder stress door de nabijheid van mensen, geluiden en prikkels van een nieuwe omgeving dan hun wilde soortgenoten¹¹. Desondanks kunnen tussen individuele dieren in gedomesticeerde populaties grote verschillen bestaan in gevoeligheid, reactiviteit en stresstolerantie. Met andere woorden: ook gedomesticeerde dieren kunnen uiteenlopend reageren en niet ieder gedomesticeerd individu is geschikt voor een mens-dieractiviteit. Als de activiteit echter *matcht* met het dier, dan kan het een echte verrijking zijn.

9 Crossman, M. K. (2016). *Effects of Interactions With Animals On Human Psychological Distress*. Journal of Clinical Psychology, 73(7), 761-784.

10 Friedmann, E., Son, H. (2009). *The Human-Companion Animal Bond: How Humans Benefit*. Veterinary Clinics of North America: Small Animal Practice, 39(2), 293-326.

11 Neijenhuis, F., Hopster, H. (2018). *Gedomesticeerd? Begripsomschrijving en beoordelingskader, toegepast voor het rendier en de zeboe*. Wageningen Livestock Research.

2.1 Waar gaat de discussie zoal over?

In de media zijn geregeld berichten te lezen die de maatschappelijke discussie over de inzet van dieren voor sport, ontspanning, traditie en vermaak weergeven. Figuur 1 geeft een greep uit diverse nieuwsberichten weer ^{12,13,14,15,16,17,18,19,20,21} waaruit zorgen en kritiek blijken over het gebruik van dieren voor deze activiteiten.

Figuur 1: Een greep uit diverse nieuwsberichten waaruit zorgen en kritiek blijken over het gebruik van dieren voor sport, ontspanning, traditie en vermaak.

12 De Stentor (2019). *Zwientie tikken: Een traditie die moet blijven of niet meer van deze tijd?*

13 Algemeen Dagblad (2021). *Tegenstanders willen van zoo af: 'Dierentuin is koloniaal relikwie'*

14 de Volkskrant (2019). *Stop met de achterhaalde Kallemooi-traditie* (De ingezonden lezersbrieven van zaterdag 8 juni)

15 Dagblad van het Noorden (2016). *Groningers willen einde aan hobbyjacht.*

16 Het Parool (2018). *Een hondenshow, kan dat nog?*

17 RTL Nieuws (2019). *Sierduiven op je bruiloft loslaten? 'Die dieren vliegen hun dood tegemoet'*

18 Trouw (2020). *Paardensport worstelt met kritiek: lijden de dieren niet?*

19 Algemeen Dagblad (2022). *Roofvogelshow tijdens Koningsdag oogst kritiek: 'het draait om spektakel, niet dierenwelzijn'*

20 BNNVARA (2019). *Hobbyvisserij hoort niet in een modern land* (opiniestuk)

21 de Volkskrant (2017). *De 'Tour de France' van de duivensport was dit jaar een slagveld*

Dierhouders, beoefenaren, organisatoren en andere aanbieders van deze activiteiten vinden de zorgen en kritiek niet altijd terecht, hieronder een greep uit diverse nieuwsberichten^{22,10,23,24,25,26,27,28} (zie figuur 2).

Figuur 2: Een greep uit diverse nieuwsberichten waaruit blijkt dat dierhouders, beoefenaren, organisatoren en andere aanbieders van deze activiteiten de zorgen en kritiek over het gebruik van dieren voor sport, ontspanning, traditie en vermaak niet altijd terecht vinden.

Zoals eerder beschreven kan het beoefenen van een activiteit met dieren voor in ieder geval veel mensen van grote toegevoegde waarde zijn. Critici wijzen er in de media op dat deze activiteiten met dieren echter niet altijd in het belang zijn van het dier. Mensen stellen dieren bloot aan hun menselijke ambities en behoeften; dieren worden gefokt, gehouden, getraind, getransporteerd en/of anderzijds ingezet ten behoeve van die ambities en behoeften. Critici vinden het moreel problematisch dat dieren, door het fokken en houden, niet vrij hebben kunnen kiezen voor de activiteit en de levensstijl die daarmee gepaard gaat. Sommige beoefenaren zetten daar tegenover dat sommige gedomesticeerde dieren zouden uitsterven als dit niet meer zou kunnen.

22 Brabants Dagblad (2018). 'Als katten de show niet meer leuk vinden, laten ze dat echt wel merken'

23 NRC (2021). *Publiek én dieren zijn gebaat bij de dierentuin* (opiniestuk)

24 Algemeen Dagblad (2018). *Tuincentrum Bosrand weerlegt kritiek op roofvogelshow*

25 Algemeen Dagblad (2021). *Jagers boos op beperken jacht door provincie Limburg*

26 Trouw (2022). *Zwijntje tikken een schadelijke traditie? Pak liever de echte problemen aan* (opiniestuk)

27 De Stentor (2007). "Zonder vissen geen hengelsport. We hebben dus het beste met ze voor"

28 Internetbode (2022). *Duivensport gaat om liefde tussen mens en dier*

Voor wedstrijdactiviteiten is vooral de prestatiegerichtheid daarvan een punt van zorg. Om kans te maken op de winst dient het dier hoog te springen, via de snelste weg naar huis te vliegen, aan het ideaalbeeld van een ras te voldoen, en dient daarbij – net als menselijke (top)sporters en beroepsbeoefenaren- zijn grenzen te verleggen. Door het winnen van wedstrijden wordt een dier soms meer waard in de ogen van beoefenaren en belanghebbenden, bij verlies is het effect tegenovergesteld. Critici maken zich zorgen over de trainingsmethoden en -middelen die worden ingezet om dieren maximaal te laten presteren. Volgens hen kan die prestatiegerichtheid bij wedstrijden het welzijn van het dier in negatieve zin beïnvloeden doordat het kan leiden tot verwondingen, pijn, blessures of stress. Sommige beoefenaren stellen echter dat de dieren in ruil voor hun prestaties goed verzorgd worden en een goed leven leiden, en dat daar dan wel wat tegenover mag staan. De vraag is echter of, gezien vanuit het perspectief van het dier, datgene wat door de mens als ‘goed leven’ wordt beschouwd ook daadwerkelijk overeenkomt met de ras- en soortspecifieke behoeften van het dier.

De maatschappelijke verschuiving richting een partnerschap leidt ook tot andere kritiek. Volgens die critici is er niet bij alle mens-dieractiviteiten sprake van respect voor de intrinsieke waarde van het dier. Soms wordt het dier volgens hen niet als partner of teamgenoot beschouwd, maar als doelwit zoals bij de jacht of in de hengelsport. Volgens hen is het dier alleen een instrument om prijzen mee te winnen: de activiteit draait dan niet om winnen *met* het dier, maar óm winnen desnoods *ten koste van* het dier. Sommige beoefenaren zeggen op hun beurt dat er zorgvuldig wordt omgegaan met de dieren en dat het dierenwelzijn daarmee niet of nauwelijks wordt geschaad.

3. Wet- en regelgeving

Zoals hiervoor is beschreven is de positie van het dier in de maatschappij de afgelopen decennia verschoven en zien we dat er een maatschappelijk debat ontstaat over de inzet van dieren in sport, ontspanning, traditie en vermaak. Dit hoofdstuk gaat nader in op de bescherming die de wet biedt voor deze dieren.

3.1 Wet dieren en Besluit houders van dieren

De Wet dieren heeft betrekking op gehouden dieren en is daarmee van toepassing op de gehouden dieren voor sport, ontspanning, traditie en vermaak. In de huidige wet- en regelgeving over dierenwelzijn staat de 'intrinsieke waarde' van het dier centraal (zie kader). Zoals voorgeschreven in artikel 1.3 van de Wet dieren is het de taak van de overheid om de belangen van het dier af te wegen tegen die van de mens of anderszins. Hierbij is de overheid verplicht rekening te houden met de intrinsieke waarde van het dier bij het opstellen van regels of besluiten, voor zover redelijkerwijs kan worden verlangd.

Artikel 1.3 Wet Dieren

1. De intrinsieke waarde van het dier wordt erkend.
2. Onder erkenning van de intrinsieke waarde als bedoeld in het eerste lid wordt verstaan erkenning van de eigen waarde van dieren, zijnde wezens met gevoel. Bij het stellen van regels bij of krachtens deze wet, en het nemen van op die regels gebaseerde besluiten, wordt ten volle rekening gehouden met de gevolgen die deze regels of besluiten hebben voor deze intrinsieke waarde van het dier, onverminderd andere gerechtvaardigde belangen. Daarbij wordt er in elk geval in voorzien dat de inbreuk op de integriteit of het welzijn van dieren, verder dan redelijkerwijs noodzakelijk, wordt voorkomen en dat de zorg die de dieren redelijkerwijs behoeven is verzekerd.
3. Voor de toepassing van het tweede lid wordt tot de zorg die dieren redelijkerwijs behoeven in elk geval gerekend dat dieren zijn gevrijwaard van:
 - a. dorst, honger en onjuiste voeding;
 - b. fysiek en fysiologisch ongerief;
 - c. pijn, verwonding en ziektes;
 - d. angst en chronische stress;
 - e. beperking van hun natuurlijk gedrag;voor zover zulks redelijkerwijs kan worden verlangd.

Het betrekken van de intrinsieke waarde van het dier in besluiten geldt voor de overheid. De overheid hoeft daarbij slechts rekening te houden met de in lid 3 van de wet genoemde vrijwaringen waar dat 'redelijkerwijs kan worden verlangd'. De bepalingen over dierenmishandeling zijn wel van toepassing op de burger. Het is namelijk voor eenieder verboden om zonder redelijk doel of met overschrijding van hetgeen ter bereiking van zodanig doel toelaatbaar is, bij een dier pijn of letsel te veroorzaken dan wel de gezondheid of het welzijn van het dier te benadelen (Wet dieren, Artikel 2.1, lid 1).

Houders moeten zich ook houden aan de algemene regels van het Besluit houders van dieren. De dierenhouder wordt geacht daar zelf de verantwoordelijkheid voor te nemen en dit op de goede, passende manier in te vullen. Specifiek voor het gebruik van dieren in evenementen en wedstrijden is een aantal regels opgesteld. Artikel 2.13 van de Wet dieren bevat een verbod om

dieren als prijs, beloning of gift uit te loven bij wedstrijden, verlotingen, weddenschappen of soortgelijke evenementen. Artikel 2.14 van de Wet dieren verbiedt het houden en bijwonen van dierengevechten. Tot slot bevatten artikelen 2.15 en 2.16 van de Wet dieren een verbod op de inzet van een dier waarbij verboden ingrepen zijn verricht.

Voor niet-gehouden dieren, zoals vissen en andere dieren die bejaagd worden, gelden doorgaans andere wetten. Voor de sportvisserij is de Visserijwet, het Reglement voor de binnenvisserij, Wet natuurbescherming en de Uitvoeringsregeling visserij van toepassing, zoals onze zienswijze Welzijn van Vissen beschrijft²⁹. Voor de benuttingssjacht zijn de Wet natuurbescherming en de daarbij behorende uitvoeringsregelgeving, zoals het Besluit natuurlijkbescherming en de Regeling natuurbescherming van toepassing. De bepalingen over dierenmishandeling in de Wet dieren gelden óók voor vissen en (andere) dieren die bejaagd worden.

In het bij de Wet dieren behorende Besluit houders van dieren worden in artikel 3.7 en volgende meer administratieve regels gesteld aan de inzet van dieren op evenementen waar bedrijfsmatige activiteiten plaatsvinden (het bedrijfsmatig verkopen, afleveren, houden ten behoeve van opvang van of fokken met gezelschapsdieren). Zo is het verplicht om een melding te doen of een verzoek van goedkeuring in te dienen bij de NVWA voor een evenement waar gewervelde dieren worden verhandeld of tentoongesteld. Bij dergelijke evenementen gelden aanvullende regels. Zo moet een gedegen registratie worden bijgehouden, waardoor kan worden getraceerd welk dier waar naartoe is gegaan na afloop van het evenement. Ook een veterinaire gezondheidscontrole wordt verplicht gesteld bij tentoonstellingen, beurzen of markten en er mogen geen dieren worden toegelaten die verdacht worden van een besmettelijke ziekte. Wanneer dieren worden ingezet voor dit soort evenementen moet de houder of organisator daarvan zijn vakbekwaamheid kunnen aantonen voor de betreffende diergroep (artikel 3.11 Besluit houders van dieren). Ook bij tentoonstellingen, beurzen of markten waarbij bedrijfsmatige activiteiten met dieren plaatsvinden moet iemand aanwezig zijn die beschikt over een bewijs van vakbekwaamheid.

3.2 Zelfregulering

Los van wet- en regelgeving vanuit de overheid hebben veel verenigingen en stichtingen eigen statuten, reglementen en gedragscodes waaraan hun leden zich moeten houden. Organisaties kunnen daardoor van dierenwelzijn een speerpunt maken en de interne discussie en bewustwording over het belang van goed dierenwelzijn stimuleren. Zelfregulering maakt het ook mogelijk om relatief snel dynamische regels op te stellen die draagvlak hebben onder de leden.

De landelijke wetgever stuurt daarom ook aan op zelfregulering bij de invulling van de open normen in de Wet dieren. In artikel 8.44 lid 1 van de Wet dieren wordt het opstellen en het toepassen van (meer sectorale) nationale 'gidsen voor goede praktijken' aangemoedigd. Lid 2 van dit artikel bepaalt dat deze sectorale gidsen ter beoordeling aan de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit kunnen worden voorgelegd, waarna de minister ze algemeen verbindend kan verklaren. Eén van de gidsen voor goede praktijken die op grond van artikel 8.44 Wet dieren is opgesteld, is die van de Sectorraad Paarden³⁰.

29 RDA (2018). *Zienswijze 'Welzijn van vissen'*

30 Sectorraad Paarden (2019). *Gids voor goede praktijken*.

3.3 Gemeentelijke bevoegdheden

Gemeenten hebben vooralsnog geen autonome bevoegdheden om voorwaarden te stellen op het gebied van dierenwelzijn bij de uitgifte van een evenementenvergunning, zoals is te lezen in de recent uitgebrachte RDA-zienswijze 'Dieren in het huis van Thorbecke'³¹. In het rapport stelt de RDA dat veel gemeenten en andere decentrale overheden zich wel willen inzetten voor dierenwelzijn, maar zich daarin beknot voelen. Gemeenten kunnen een vergunning voor een evenement alleen weigeren als dat evenement de openbare orde bedreigt of gevaar oplevert voor de veiligheid, de volksgezondheid en/of het milieu.

Het welzijn van dieren is op zichzelf geen weigeringsgrond, ondervond ook de Stichting Comité Dieren noodhulp. Die spande in 2018 een rechtszaak aan tegen de vergunningverlening voor de Pinksteractiviteiten op Schiermonnikoog³², waarbij een haan in een mast wordt gehesen (zie onderstaand kader). De Stichting Comité Dieren noodhulp vond dat dit gebruik geen redelijk doel diende en het welzijn van de haan aantast. Maar de rechtbank oordeelde dat dierenwelzijn niet als afwijzingsgrond voor een evenementenvergunning is opgenomen in de Algemene Plaatselijke Verordeningen (APV). Het Comité werd geadviseerd om handhaving te verzoeken door een beroep te doen op de Wet dieren als zij meent dat het dierenwelzijn in het geding is.

Kallemooi

Kallemooi is een vruchtbaarheidsfeest. Onderdeel van de rituelen tijdens het meerdaagse feest rond Pinksteren is dat een haan in een mand aan de Kallemooimast wordt bevestigd. De mand wordt 18 meter de lucht in gehesen, waarna het dier daar drie dagen blijft hangen. Het kraaien van de haan is een teken van vruchtbaarheid. Het dier verblijft in een mand van 140 cm x 60 cm x 70 cm en wordt voorzien van water en voer.

Niet alleen het ontbreken van dierenwelzijn als afwijzingsgrond in de APV, maar ook de open normen in de Wet dieren die het moeilijk maken om overtredingen op het gebied van dierenwelzijn te constateren, maken dat dierenwelzijn niet expliciet kan worden meegenomen in besluitvormingsprocessen. Dit geldt niet alleen voor gemeenten, maar ook voor andere bestuurslagen, zoals ook in de RDA-zienswijze 'Dieren in het huis van Thorbecke' is te lezen.

³¹ RDA (2022). *Zienswijze 'Dieren in het huis van Thorbecke'*

³² de Rechtspraak (2019). <https://uitspraken.rechtspraak.nl/#!/details?id=ECLI:NL:RBNNE:2019:1204>

4. Dierwaardigheid

In 2021 omschreef de RDA de term 'dierwaardigheid' in de zienswijze 'Dierwaardige Veehouderij'. Dierwaardigheid betekent niet alleen dat de intrinsieke waarde van het dier wordt erkend, maar ook dat er wordt voorzien in de basisbehoeften en in de kwaliteit van leven. De RDA stelt in zijn zienswijze dat een veehouderij dierwaardiger kan worden als deze zich laat leiden door zes principes. Deze principes komen voort uit een erkenning van de intrinsieke waarde van het dier en zijn opgesteld aan de hand van 'The Five Domains Model' oftewel het 'Vijf Domeinen Model' van David Mellor³³ (zie bijlage). De zienswijze geeft aan dat deze zes principes, met eventuele aanpassingen, ook voor andere (gehouden) dieren gelden.

In het komende hoofdstuk verkent de RDA welke implicaties de zes leidende principes voor dierwaardigheid hebben voor dieren in sport, ontspanning, traditie en vermaak. De RDA zet hierbij het dier centraal en maakt geen onderscheid tussen gehouden en niet-gehouden dieren.

Leidende principes dierwaardige veehouderij

De zes leidende principes zoals die in de zienswijze 'Dierwaardige veehouderij' zijn geformuleerd voor dierwaardige veehouderij zijn:

1. Erkenning van de intrinsieke waarde en de integriteit van het dier

Respect voor de eigen waarde van het dier als wezens met gevoel die pijn en plezier kunnen ervaren. Dit betekent geen ingrepen (snavel behandelen, staarten couperen, onthoornen, e.d.), grenzen aan het aanpassen van het dier via fokkerij, en oog vooreigen belangen van het dier.

2. Goede voeding

Voldoende water en voer van goede kwaliteit.

3. Goede omgeving

Een comfortabele en veilige omgeving met een goed klimaat (temperatuur, frisse lucht, bioritme).

4. Goede gezondheid

Een goede gezondheid waarborgen, en pijn voorkomen (ook qua verwondingen door soortgenoten).

5. Natuurlijk gedrag

Voldoende mogelijkheden om essentiële natuurlijke gedragingen te vertonen en behoeften te vervullen: rusten, eten en drinken, mesten en urineren, zelfverzorging, exploratie, sociaal gedrag, thermoregulatie, veiligheid, gezondheid, beweging, reproductie, seksueel gedrag, nestbouwgedrag en matернаal gedrag.

6. Positieve emotionele toestand

Waarbij het dier in staat is om te reageren op de veranderende sociale en fysieke omgeving en een toestand bereikt die het als overwegend positief ervaart ('A life worth living'). Deze toestand komt voort uit het voldoen aan alle voorgaande.

33 Mellor, D. (2017). *Operational Details of the Five Domains Model and Its Key Applications to the Assessment and Management of Animal Welfare*. *Animals* 7(8), 60

4.1 De leidende principes voor dieren in sport, ontspanning, traditie en vermaak

Erkenning van de intrinsieke waarde en de integriteit van het dier

De RDA vult het begrip ‘intrinsieke waarde van het dier’ als volgt in:

‘De intrinsieke waarde van een dier verwijst naar een eigenwaarde die losstaat van het nut dat een dier voor de mens kan hebben. Respect voor deze eigenwaarde betekent dat belangen van dieren worden meegewogen bij het nemen van beslissingen. Concreet operationaliseert de RDA het respect voor de intrinsieke waarde van het dier door een moreel vereiste dat menselijk ingrijpen in het dier of zijn leefomgeving niet leidt tot structurele of substantiële aantasting van dierenwelzijn, diergezondheid en integriteit van het dier’ – RDA Denkkader³⁴

Deze weging zou volgens de RDA niet alleen door de overheid, maar ook door de sector meegenomen moeten worden gedurende alle fasen van sport, ontspanning, traditie en vermaak: (i) bij het fokken en selecteren van een geschikt individu, (ii) bij het houden van het dier, (iii) tijdens het trainen, (iv) tijdens het eventuele transport, (v) tijdens de activiteit zelf en (vi) daarna. Concreet gezien zou dat de volgende implicaties hebben:

- Het dier dient te allen tijde met respect te worden behandeld;
 - Dat betekent dat het dier niet als spelvoorwerp, offer of als sfeerverhogend/symbolisch element mag worden gebruikt als dat leidt tot een inbreuk op de intrinsieke waarde van het dier.
- De activiteit en alles wat daarmee is gemoeid moet passend zijn voor de diersoort, zijn natuur én het individu;
- De activiteit en alles wat daarmee is gemoeid mag geen inbreuk maken op de integriteit (heelheid) van het dier;
 - Het dier blootstellen aan activiteiten die letsel veroorzaken (of een grote kans hierop met zich meebrengen) moet vermeden worden.
 - Dit betekent ook dat er grenzen zijn aan het aanpassen van het dier via fokkerij. Zeker als het fokken ten koste gaat van de veerkracht, normaal functioneren of andere vitale functies van dat dier.

Goede voeding

- Het dier dient over een adequate hoeveelheid water en voeding te beschikken, passend voor de soortspecifieke en natuurlijke behoeften.

Goede omgeving

- Blootstelling aan prikkels die door het dier als negatief worden ervaren, zouden tot een minimum moeten worden beperkt.
 - Denk aan harde of onaangename geluiden, geuren, licht en temperatuur, maar ook aan te weinig ruimte om te bewegen en het zich niet kunnen onttrekken aan contact met mensen of andere dieren.
- Het dier dient toegang te hebben tot passende omgevingscondities zodat het voldoende ruimte heeft om zich op natuurlijke wijze te bewegen en voldoende frisse lucht ter beschikking heeft.

³⁴ RDA (2018) ‘Denkkader’

Goede gezondheid

- Het dier dat deelneemt aan de activiteit moet fysiek in staat zijn de activiteit uit te voeren.
- Dat betekent ook dat het dier gezond en vrij van verwondingen moet zijn.
- De levensduur van het dier mag niet afnemen ten gevolge van de activiteit en alles wat daarmee is gemoeid.
- Bij activiteiten met een verhoogd risico op letsel of stress is het van belang om professioneel toezicht te organiseren, zodat de activiteit indien nodig kan worden onderbroken en het dier de juiste zorg kan krijgen.

Natuurlijk gedrag (en interacties)

- Het dier moet de vrijheid hebben om te kunnen stoppen met de fysieke activiteit of training zonder dat dit onaangename consequenties heeft.
- Het dier zou in staat moeten zijn zich te onttrekken aan prikkels in de omgeving die het als negatief ervaart.
- Het dier mag niet blootgesteld worden aan geforceerde veranderingen in de sociale omgeving die kunnen leiden tot een inbreuk op het welzijn van het dier.
 - Denk hierbij ook aan het scheiden van dieren die samenleven, bijvoorbeeld in de vorm van stalmaatje, koppel of anders.
- Het dier dient alleen blootgesteld te worden aan trainingsmethoden en hulpmiddelen die door het dier als neutraal of positief worden ervaren.
- Het *pushen* van dieren met dwang, geweld of prestatie verhogende drugs moet worden voorkomen, omdat dit kan leiden tot weerstand, pijn, verwondingen en angst.
- De personen die in direct contact staan met het dier dienen te beschikken over de juiste kennis, kunde en houding ten opzichte van het dier.
- Dat betekent dat zij in ieder geval ras- en soortspecifieke kennis van gedrag moeten hebben (bijvoorbeeld het (h)erkennen van stress- en pijnsignalen) en kennis moeten hebben van trainingsmethoden en/of hulpmiddelen en de impact daarvan op het dier.

Positieve emotionele toestand

Als het dier in staat is te reageren op de veranderende sociale en fysieke omgeving kan het dier een toestand bereiken die het als overwegend positief ervaart ('*A life worth living*'). Deze toestand komt voort uit het voldoen aan alle voorgaande voorwaarden.

5. Conclusies en aanbevelingen

5.1 Conclusies

Nederland kent een grote variëteit aan sporten, spellen, tradities, feesten, evenementen en andere activiteiten waarbij dieren worden ingezet. Zelfs binnen één mens-dieractiviteit zijn er verschillende varianten, disciplines, vormen, niveaus en klassen. Voor veel mensen vormen deze mens-dieractiviteiten een belangrijk deel van hun identiteit, voor anderen is het dé manier om te ontspannen of sportief bezig te zijn. Sommige activiteiten zijn bovendien verankerd in eeuwenoude tradities.

Met het oog op de huidige wetgeving signaleert de RDA het risico dat de belangen van de mens de boventoon voeren en dat er (te) weinig wordt stilgestaan bij de gevolgen van de activiteit voor het welzijn van het dier. Nadelige consequenties voor het dier lijken echter niet meer als vanzelfsprekend te worden aanvaard in onze maatschappij. Wat ertoe leidt dat deze activiteiten steeds meer tegen het licht worden gehouden, bijvoorbeeld in de media.

De RDA heeft de leidende principes voor dierwaardigheid vertaald naar het gebruik van dieren in deze activiteiten, zoals de hoofdvraag luidde. De RDA is van mening dat activiteiten, waarbij dieren worden ingezet op het gebied van sport, ontspanning, traditie of vermaak, aan zes leidende principes moeten voldoen om een dierwaardige inzet van de dieren te realiseren. Zijn de activiteiten niet verenigbaar met de leidende principes, dan moet worden bekeken hoe en waar de activiteit kan worden aangepast. Dat kan ertoe leiden dat sommige activiteiten in de huidige vorm niet meer kunnen bestaan en dus zouden moeten veranderen of zelfs zouden moeten stoppen.

Verder signaleert de RDA dat veel gemeenten graag meer bevoegdheden willen op het gebied van dierenwelzijn bij evenementen, zoals ook in de zienswijze ‘Dieren in het huis van Thorbecke’ naar voren kwam. Nu kan een gemeente (of een andere laag van de overheid) een vergunningaanvraag niet weigeren op grond van dierenwelzijn. Vaak is er geen vergunnings- of registratieplicht voor het organiseren of aanbieden van mens-dieractiviteiten. Daardoor is het voor de bevoegde autoriteiten lastig om afdoende toe te zien op dierenwelzijn. Als we de intrinsieke waarde van het dier erkennen en dierenwelzijn en integriteit willen beschermen, is meer inzicht nodig in de aantallen dieren die worden ingezet, waarvoor ze worden ingezet en door wie.

5.2 Aanbevelingen

De RDA wil naar een toekomst toe waar sport, ontspanning, traditie en vermaak plezierig is voor mens én dier. De RDA vindt dat het belang van het dier hier altijd voorop gezet moet worden, zodat dieren alleen nog worden ingezet voor activiteiten waarin zij een positieve staat van welzijn kunnen bereiken.

5.2.1 Aanbevelingen aan de sector

Opstellen van een dierenwelzijnsplan

Voor een dierwaardige inzet van dieren in sport, ontspanning, traditie en vermaak is het van belang dat de sector, maar ook het publiek, zich bewust zijn van de impact op het dier. De RDA adviseert sectororganisaties daarom om die impact in kaart te brengen, de pijnpunten te onderzoeken en vervolgens een dierenwelzijnsplan op te stellen aan de hand van de leidende principes die in deze zienswijze zijn gepresenteerd. Daarbij moedigt de RDA de sectoren aan om ook hulp van buitenaf te mobiliseren (dierenhulporganisaties, dierenartsen, wetenschap, etc.), te streven naar een *state of the art* dierenwelzijnsplan, en dus open te staan voor het idee dat voortschrijdende inzichten en

innovaties zullen leiden tot bijstellingen in het plan. Bij het opstellen van het dierenwelzijnsplan is het van belang dat de open normen uit de leidende principes worden ingevuld. Dit houdt bijvoorbeeld in dat sectororganisaties dienen te onderzoeken hoe er voor hun mens-dieractiviteit kan worden bepaald wanneer een individueel dier passend is voor de activiteit, hoe dit beoordeeld kan worden en wie dat mag doen. De RDA vindt het van groot belang dat de dierenwelzijnsplannen vervolgens breed toegepast worden in de sector, en doet daarvoor een beroep op het zelfregulerend vermogen van de betreffende sectoren. De RDA adviseert verenigingen binnen de sector vervolgens praktische verenigingsregels op te stellen (bijvoorbeeld middels statuten en reglementen) om het dierenwelzijnsplan ook goed te verankeren in de verenigingspraktijk. De RDA realiseert zich dat er ook personen en bedrijven zijn die niet bij sectororganisaties zijn aangesloten en/of als individu activiteiten met dieren aanbieden of organiseren. De RDA adviseert hen om die aansluiting, waar mogelijk, te zoeken en als dat niet gaat zelfstandig dierenwelzijnsplannen op te stellen.

Activiteiten die op geen enkele manier te verenigen zijn met de leidende principes zouden volgens de RDA op termijn afgebouwd moeten worden. Gezien de sociale en economische gevolgen van het afbouwen van een dergelijke activiteit, realiseert de RDA zich dat dit proces tijd zal vragen. Als het opstellen van de dierenwelzijnsplannen en het volgen van de leidende principes voor dierwaardigheid niet leiden tot het voldoende borgen van het welzijn van de betrokken dieren, dan pleit de RDA voor het toepassen van de drie V's uit de proefdierpraktijk. De drie V's kunnen als leidraad fungeren in deze geleidelijke transitie, om op relatief korte termijn verbetering voor het dierenwelzijn te bewerkstelligen.

De drie V's staan voor Vervanging, Vermindering en Verfijning:

- **Vervanging:** kan het dier worden vervangen? Het ganstrekken, eerder genoemd in paragraaf 1.1, is daar een voorbeeld van. De gans is hierbij vervangen door een nepexemplaar. Ook het vervangen van levende dieren door nepexemplaren in een kerststal is een goed voorbeeld³⁵.
- **Vermindering:** is het mogelijk om het aantal dieren, de duur van de activiteit of de frequentie te verminderen? Zoals het stellen van een maximum aan de hoeveelheid vis dat per persoon gevangen mag worden bij viswedstrijden.
- **Verfijning:** is het mogelijk het diergebruik zodanig te verfijnen dat de activiteit minder inbreuk maakt op de integriteit en het welzijn van het dier? Voorbeelden van verfijning zijn: dieren de keuze geven om zich te onttrekken aan de activiteit door hen schuilmogelijkheden te bieden, interacties met bezoekers te verminderen en het dier korter bloot te stellen aan stress.

5.2.2 Aanbevelingen aan de minister

Inzicht en verbetering

De RDA adviseert de minister om een registratieplicht in te stellen voor alle organisaties binnen én buiten sectororganisaties (van bedrijven tot evenementencommissies) die activiteiten aanbieden of organiseren waarvoor dieren worden ingezet ten behoeve van sport, ontspanning, traditie en vermaak.

Om het zelfregulerend vermogen van de sectoren actief te blijven bevorderen adviseert de RDA de minister om de ontwikkeling van dierenwelzijnsplannen te stimuleren. Wanneer sectoren in de komende 3 á 5 jaar er niet in geslaagd zijn om een dierenwelzijnsplan op te stellen en zodoende de eerste stappen richting dierwaardige sport, ontspanning, traditie en vermaak te hebben gezet,

35 Omroep Brabant (2018). *Levende kerststal voor het eerst zonder levende dieren: 'We zitten niet op acties te wachten'*

adviseert de RDA om over te gaan tot ontwikkeling van nadere wetgeving, waaronder eventueel een verbod op niet-dierwaardige activiteiten.

Gemeentelijke bevoegdheden

De RDA adviseert de minister om de aanbevelingen over de gemeentelijke bevoegdheden bij evenementen met dieren uit de RDA-zienswijze ‘Dieren in het huis van Thorbecke’ aan te nemen. Zoals in deze zienswijze wordt beschreven kan dierenwelzijn explicieter worden meegenomen in besluitvormingsprocessen in één of meer bestuurslagen. Zeker voor evenementen met dieren lijkt dit op gemeenteniveau een goede verbetering voor de vergunningverlening. Dit zou wel een expliciete, nieuwe rechtsbasis vereisen (in de Wet dieren) die landelijk gerealiseerd moet worden.

5.2.3 Aanbevelingen aan kennisinstellingen

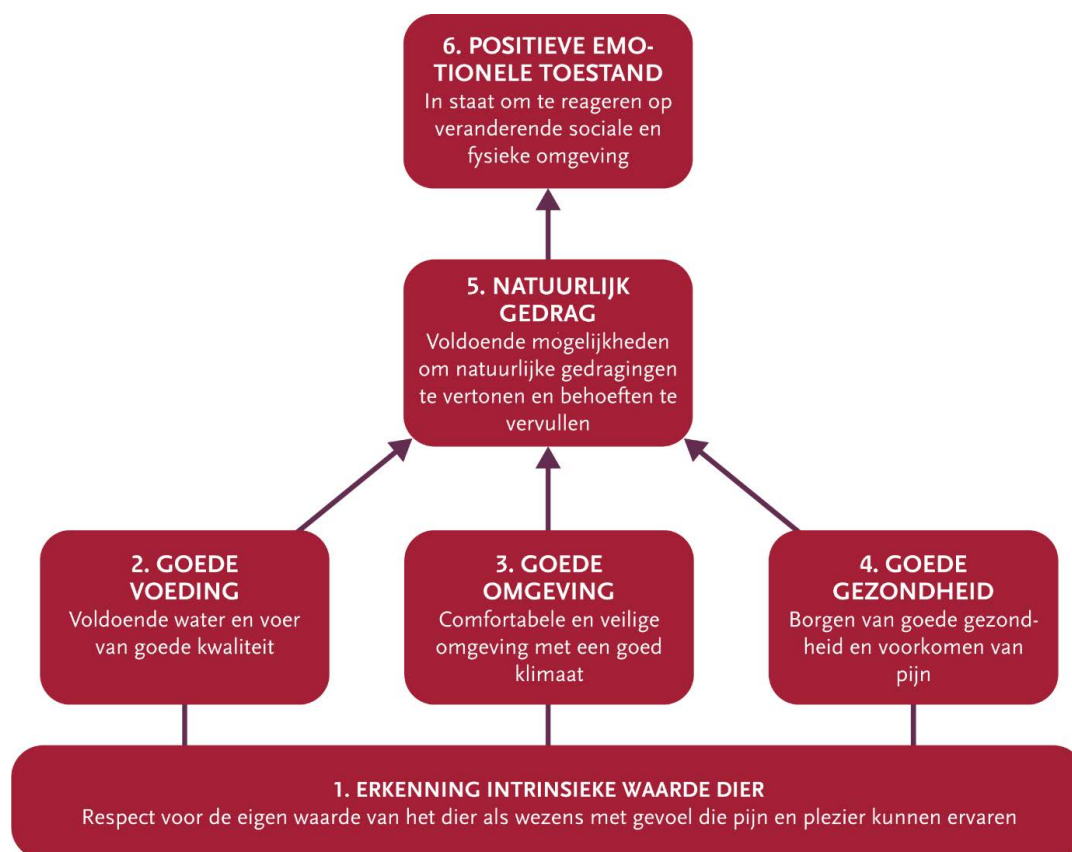
Kennisontwikkeling

Ter ondersteuning van het maatschappelijk debat adviseert de RDA onderzoeksinstituten om kennis over dieren in sport, ontspanning, traditie en vermaak verder te ontwikkelen. De RDA adviseert deze organisaties om zich enerzijds te richten op de mens-dieractiviteiten met de grootste aantallen dieren, maar anderzijds ook niet de (lokale) mens-dieractiviteiten te vergeten, waar het vaak om kleine aantallen dieren gaat maar die wel beeldbepalend kunnen zijn.

Kennisdeling

De RDA constateert dat de beschikbare literatuur versnipperd en soms moeilijk te vinden is. Een (virtueel) kenniscentrum zou per activiteit de bevindingen van (nationaal én internationaal) wetenschappelijk onderzoek kunnen verzamelen, bijhouden en beschikbaar stellen, zodat sectororganisaties en overige een plek hebben waar ze te rade kunnen gaan. Het kenniscentrum kan ook de dierenwelzijnsplannen verzamelen zodat *best practices* uit praktijkervaring gedeeld kunnen worden. De RDA adviseert te laten onderzoeken welke organisatie(s) deze taak het beste op zich zou (den) kunnen nemen.

Bijlage: Zes leidende principes uit de RDA-zienswijze 'Dierwaardige veehouderij'

Samenstelling van de Raad

De Raad voor Dierenaangelegenheden (RDA) is een onafhankelijke Raad van deskundigen die de bewindspersonen van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) gevraagd en op eigen initiatief adviseert over multidisciplinaire vraagstukken op het gebied van dierenwelzijn inclusief diergezondheid en ethische vraagstukken. De RDA bestaat uit leden met uiteenlopende achtergrond en deskundigheid, die zitting hebben op persoonlijke titel en zonder last of ruggespraak.

Dit rapport kan geciteerd worden als: RDA, Raad voor Dierenaangelegenheden (2023). Plezier voor mens én dier?. Den Haag, Nederland. 28 pp.

De RDA bestond op 1 april 2023 uit de volgende leden:

Prof. dr. J.J.M. van Alphen	Prof. dr. M.F.M. Langelaar
Dr. ir. G.B.C. Backus	Dr. L.J.A. Lipman
J.P. van den Berg	Drs. F.E. Rietkerk
W.T.A.A.G.M. van den Bergh	Mr. C.W. Ripmeester
Dr. B. Bovenkerk	Prof. dr. ir. T.B. Rodenburg
Dr. J.J.L. Candel MA	Dr. M.C.Th. Scholten
Drs. H.R. Chalmers Hoyneck van Papendrecht	Prof. dr. Y.H. Schukken
Prof. dr. ir. G.M. van Dijk	PhD Ir. G.C. Six
Dr. N. Endenburg	Drs. M. Slob
Prof. dr. R. Gehring	Prof. dr. G.R. de Snoo
Drs. D. van Gennep	Mr. Drs. J. Staman (voorzitter)
Prof. dr. M.A.M. Groenen	Dr. ir. J.W.G.M. Swinkels
Prof. dr. S. Haring	Drs. R.A. Tombrock
Prof. dr. ir. L.A. den Hartog	Prof. dr. ir. J.C.M. van Trijp
A.L. ten Have-Mellema	Dr. H.A.P. Urlings
Prof. dr. ir. J.A.P. Heesterbeek	Dr. J.B.F. van der Valk
Drs. G. Hofstra	J. van de Ven
J.A.M. Huijbers	Drs. F.A.L.M. Verstappen
Prof. dr. A. van Huis	Mr. Dr. J. Vink
Prof. dr. ir. B. Kemp	

Secretaris-directeur van de Raad is Ir. M.H.W. Schakenraad

Meer informatie over de Raad voor Dierenaangelegenheden vindt u op onze website: www.RDA.nl. Daar kunt u ook alle eerder uitgebrachte adviezen downloaden.

